

Zahrádka, Jiří

Matěj Brouček a Max Brod : několik poznámek ke vztahu Maxe Broda k Janáčkově nejrozsáhlejší hudebnědramatické kompozici

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná.
2003-2005, vol. 52-54, iss. H38-40, pp. [315]-323

ISBN 80-210-3965-5

ISSN 1212-0391

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112038>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ ZAHŘÁDKA, BRNO

MATĚJ BROUČEK A MAX BROD

Několik poznámek ke vztahu Maxe Broda k Janáčkově nejrozsáhlejší hudebnědramatické kompozici.

Je nepochybné, že Janáčkovu naléhání na Maxe Broda v roce 1916, aby přeložil *Její pastorkyni*, bylo vedeno velmi správnou úvahou, že opera se může prosadit na zahraničních jevištích jedině pokud je kvalitně přeložena nadto osobností mezinárodně uznávanou. To platilo především pro divadla v německy mluvících zemích. Max Brod byl skutečně tím nejvhodnějším kandidátem na překladatele – pražský židovský intelektuál, mezinárodně uznávaný literát, hudebně vzdělaný, nadto s velkými konexemi, a navíc obdivovatel Janáčkovy hudby. Brodův překlad *Její pastorkyně* dopadl k Janáčkově plné spokojenosti a napomohl úspěchu opery na zahraničních scénách. Není proto divu, že Janáček Broda oslovil se žádostí o překlad také v případě operní biografie *Výlety páně Broučkovy*.

Po pražské premiéře v dubnu 1920 zájem o *Výlety páně Broučkovy* neprojevalo žádné další divadlo. Přesto Janáček uvažoval o uvedení v německém teritoriu, což dokládá jeho snaha o pořízení překladu opery do německého jazyka. Připomínám, že klavírní výtah u Universal Edition z roku 1919 vyšel pouze v jazyce českém. Janáček chtěl pochopitelně získat pro překlad Maxe Broda, který se osvědčil již jako překladatel *Její pastorkyně*. Brod také Janáčkově radil při úpravách textu libreta *Výletu pana Broučka do Měsíce* již počátkem roku 1917. O počátku rozprav o *Broučkovi* mezi Brodem a Janáčkem toho mnoho nevíme, jelikož značná část Janáčkových dopisů se nedochovala. V důležitém dopisu ze 17. ledna 1917 z období práce na finální verzi prvního dílu biografie Brod Janáčkově navrhl úpravy textu, které měly vést k jeho zdokonalení (Brod měl k dispozici pouze textovou knížku, tedy bez hudební složky):

„[...] Über „*Výlet pana Broučka*“ habe ich viel nachgedacht. Ich finde den Text, offen gesagt, noch sehr verbesserungsbedürftig. Und zwar vor allem in 2 Punkten:

1. *Es muß schärfer herauskommen, ob die Satire gegen den Bourgeois oder gegen den Künstler gerichtet ist. Gegen beide zugleich kann man nicht sein.*
– Aus dem Maler Mazal müßte, wie ich schon sagte, eine ernster zu nehmen-

de Figur werden. Zu diesem Zweck muß vor allem sein ironischer Name, der jeden ernst ausschließt, geändert werden. Vielleicht könnte er Mával oder Matal heißen, wenn das im Tschechischen möglich ist. – Ich möchte aus ihm einen richtigen Bohème machen. Er besüßft sich, zahlt seine Schulden nicht u. s. w., dabei aber hat er doch Genie, ist ein wirklicher Künstler, dem die Kunst heilig ist, wenn er sich auch im sonstigen Leben unheilig genug benimmt. – So wie er heute dasteht, ist er ja genau so ein Philister wie Herr Brouček!! Das ist überhaupt Fehler des Textes, daß alle Figuren ein und dasselbe geistlose saufende Gesindel sind. Eine Figur muß dabei sein, die mit Geist säuft. Das wäre eben Herr Mával oder Vasal oder wie Sie ihn nennen werden. Der Gegensatz zwischen äußerem Zynismus und innerem Ernst wäre dann sogar sehr reizvoll.

2. Umgekehrt wäre Herr Brouček. Nach außen würdig, ja sogar den sogenannten „Poesie“ nicht abgeneigt, müßte er eine Banale, ganz unehrlich-romantische, kitschige Liebe zum Mond haben. Man müßte fühlen, daß ihm diese Romantik nicht Ernst ist. Zur Strafe wird er auf dem Mond versetzt, dort zeigt es sich, wie ihm diese Romantik immer unheimlicher wird. Es fehlt also im vorliegenden Text, wie ich glaube, die Betonung, daß die Mondschwärmerei des Spießers Brouček am Anfang sehr unecht und banal ist, daß er gar keine Sehnsucht nach dem Mond hat, da es ihm auf Erden so gut geht.

*Ich möchte gerne versuchen, lieber Herr Janáček, durch kleine Ergänzungen dem Text in dieser Weise einen Sinn zu geben, denn mir viel liegt daran, daß Ihre gewiß schöne Musik nicht durch die Flachheit des Textes leidet[...]*¹

V dalším dopise z 22. ledna 1917 zve Brod Janáčka na návštěvu do Prahy, aby si o libretu pohovořili.² Traduje se, že otcem nápadu včlenit do příběhu Svatopluka Čecha byl právě Brod. Jediný pramen, který něco takového naznačuje, je Janáčková zmínka v dopise Otakarů Nebuškově z 18. února 1917, kde píše, že čeká na dodatky navržené Brodem a F. S. Procházkou.³ Je pravděpodobné, že písemný návrh libreta Brod neposkytl, ale je možné, že Janáčka inspiroval k myšlence na rozšíření závěru druhého jednání. Další vstup Broda do historie vzniku *Výletů páně Broučkových* nastal v okamžiku, kdy byl osloven Janem Löwenbachem počátkem roku 1918 v souvislosti s překladem pro nakladatelství Drei Masken-Verlag, ale tehdy Brod odmítl pro přílišnou zaměstnanost.⁴ Ze stejného důvodu odmítl Brod přeložit *Broučka* i o rok později, kdy ho patrně vyzvala Universal Edition.⁵ V dubnu 1919, kdy byl pořízen tzv. kartáčový otisk, tedy provizorní tisk,⁶ dostal Max Brod operu poprvé do rukou včetně její hudební složky

¹ Dopis je uložen v JA MZM, sig. B 1207.

² Dopis je uložen v JA MZM, sig. A 4790.

³ Kopie dopisu je uložena v JA MZM, sig. D 1568.

⁴ Dopis Jana Löwenbacha Leoši Janáčkově z 5. února 1918 je uložen v JA MZM, sig. D 220.

⁵ Dopis Maxe Broda Leoši Janáčkově z 16. ledna 1919 je uložen v JA MZM, sig. A 763.

⁶ Dopis je uložen v JA MZM, sig. D 931.

a poprvé se k ní vyjádřil jako k celku. Svůj názor zatím, pouze zběžný, na první část bilogie zaslal Janáčkově patrně koncem dubna 1919:

„[...] *Mit dem "Brouček" haben Sie mir eine große Freude gemacht. Den ersten Teil habe ich bisher studiert, – er ist jedenfalls etwas ganz Neues, Außergewöhnliches. Ob die Musik fähig ist, eine solche Fülle von Karikatur zu ertragen, werde ich erst bei der Aufführung beurteilen können. Vorläufig gefallen mir doch die lyrischen Stellen – das Vorspiel u. Zwischenspiel, das Liebesduett, der Gesang der Etherea u.s. f. – am besten! Und ich finde, daß zwischen der Jontischen Stimmung dieser Klänge und dem oft recht Niedrigen, das dargestellt werden soll, eine gewisse Diskrepanz besteht. – Hier liegen vielleicht die Grenzen der Musik. Jedenfalls ist mir schon heute klar, daß Sie das Äußerste gewagt haben. Ob dieses Wagnis gelungen ist, wage ich selbst noch nicht zu entscheiden. – Nach dem Studium des zweiten Teiles schreibe ich mehr! [...]*⁷

O svém názoru na druhý díl operní bilogie, utvořeném na základě studia klavírního výtahu, již Brod Janáčka písemně neinformoval. Premiéry opery v pražském Národním divadle se Brod nezúčastnil, jelikož musel navštívit vlastní premiéru v Berlíně, ale patrně shlédl pátou reprízu 29. května 1920. Na korespondenčním lístku z 1. června 1920 Brod Janáčkově sdělil, že navštívil představení *Broučka* a že byl uchvácen svérázností hudby, ale co se týče textu, líbil se mu více první díl. K druhému dílu měl jako zapřisáhlý pacifista zásadní výhrady.⁸ V následujícím dopise ze 7. června 1920 Brod Janáčkově napsal, že přemýšlí o možnosti prosadit *Broučka* také na německá jeviště:

„[...] *Der erste Teil (Mond) wäre mit einigen dramatischen Änderungen übersetzbar. Der zweite Teil (15. Jahrhundert) scheint mir unmöglich. Aus drei Gründen: Er hat rein lokalpatriotische Färbung und müßte in Deutschland unverständlich, zum Teil sogar unsympathisch wirken. Er ist undramatisch, vor allem die Stelle Klavierauszug 226-238 reine Debatte, theologische Diskussion ohne Handlung. Vor allem aber widerspricht es meinem Prinzip als überzeugter Antimilitarist und Pazifist, eine solche Verherrlichung der Waffen nachzudichten.*

Sie werden mir wahrscheinlich auslachen, wenn ich Ihnen gestehe, daß manches, was der Brouček da sagt und was ihn verächtlich machen soll, mir sehr vernünftig und gut klingt. Wäre er nicht so ein Lügner, so stünde meine Sympathie eher auf seine Seite als auf der des Domšik, der sagt: A bijte, zabijte, žádného neživte. – Ich halte mich da lieber an die andern Großen Slawen, an Tolstoj und Chelčický (Nezabiješ!) –

Zu diesen theoretischen Erwägungen kommt eben die praktische, daß dieser 2. Teil – (Sieg der Tschechen über die Deutschen!) eine Aufführung in Deutschland verhindern würde, wie ich glaube.

Auch im 1. Teil müßte man manches ändern. Die literarische Satire müßte sich gegen heutige Mißstände richten, manches müßte ganz gestrichen werden, z. B. die überflüssige Szene mit dem Maler, und ich müßte versuchen, das Ver-

⁷ Dopis je uložen v JA MZM, sig. A 929.

⁸ Dopis je uložen v JA MZM, sig. A 916.

hältnis zwischen Brouček, dem Maler und dem Mädchen irgendwie interessanter zu gestalten. Es ist zu arm an dramatischen Momenten. Der Hauptfehler ist daß Brouček fast nur Zuschauer auf dem Monde ist und die Handlung zu wenig eingeflochten wird.

Eine Abhilfe ist mir eingefallen, die zugleich die beste Szene des 2. Teiles in die deutsche Übersetzung (Umarbeitung) hinüberretten würde. – Ich stelle mir vor, daß die Mondszene mit der Verbrennung Broučeks endet.

Dadurch gewinnen wir diesen Drameneffekt für die Umarbeitung. Und es läßt sich logisch in die Handlung (falls man von einer solchen sprechen kann) einfügen. Folgendermaßen: Brouček zerbläst die Etherea (Seite 142 des Klavierauszugs). Hierauf fährt ihn Čaroskvoucí mit den Worten des Konšel (Seite 284 letzte Zeile unten) an: „Niederträchtiger u.s.f. Du hast immer nur dem Bauche gedient, deine Göttin war volle Weinfäß.“ Man verurteilt Brouček zum Tode. Die Szene würde mit kleinen Änderungen passen.

Auf diese Szene folgt nur der Chor der Künstler – Seite 145 – der hier ale Siegestanz der Mondbewohner um das brennende Faß Bedeutung gewinnt. Dann wird der Akt zu Ende gespielt. Mazal und Málinka haben ihr kleines Duett. Bis Seite 162. Hier aber schließt nun unmittelbar das Zwischenspiel Seite 290 an und es folgt die letzte Szene, das sehr hübsche Erwachen Broučeks im Faß, seine Freude, daß er zu Hause ist, und seine Aufschneideri, deren Text natürlich geändert werden muß, aber leicht witzig zu ändern ist!

Dies mein Vorschlag. Nach langem Nachdenken scheint er mir der einzige, der das Stück für ein deutsches Publikum möglich machen würde. – Wir werden also nächste Woche in Brünn darüber reden. Ich bin schon von Sonntag an in Brünn, habe da aber mit unserem Kongreß zu tun[...]“

Jak Janáček pohlížel na Brodovy výtky, víme z dopisu skladatele řediteli nakladatelství Universal Edition Juliu Hertzкови, avšak o tom níže.

Ředitel Hertzka pochopitelně jednal s Brodem o překladu opery. O tom svědčí Brodův dopis z 23. června 1920, kde Hertzкови vysvětluje, že si špatně rozuměli, neboť Brod nehodlá upravovat druhý díl, ale že ho celý zruší. S textem tak válečným, kterému odpovídá také hudba, se nic dělat nedá. Navrhl řešení, které sdělil již předtím Janáčkoví, a sice napojit *Výlet pana Broučka do Měsíce* na závěr druhého dílu, kdy se Brouček navrácí ze svého výletu do XV. století zpět na Vikárku. Zmiňuje se také o Otto Sonnenfeldovi,⁹ se kterým se setkal v Brně a který má zájem operu přeložit. Brod v něm však nespátroval ideálního překladatele, protože Sonnenfeld hodlal příběh odtrhnout od pražské poetiky.¹⁰ Také Julius Hertzka oznámil Janáčkoví 26. června 1920, že jedná s Brodem o překladu. Janáček však 28. června 1920 sdělil, že je pro něj nepřijatelné, co Brod navrhuje s operou

⁹ Otto Sonnenfeld, pozdější obchodní ředitel akciové společnosti Slavafilm, uvažoval v roce 1928 o zfilmování Její pastorkyně.

¹⁰ Hilmar, Ernst (ed.): *Leoš Janáček; Briefe an die Universal Edition*. Verlegt bei Hans Schneider, D 8132 Tutzing, 1988, ISBN 3 7952 0559X, s.151.

provést, a zmiňuje se také o případném překladateli Otto Sonnenfeldovi.¹¹ Brod v dopise ze 17. července 1920 zopakoval Hertzkoví, že druhý díl přepracovávat nebude, byl však ochoten zachovat alespoň závěrečnou scénu Broučkova odletu v sudu. Zároveň Hertzku upozornil, že Janáček není s jeho úpravami ztotožněn. Pokusil se však Janáčkoví ještě jednou objasnit svoje stanovisko,¹² když mu zaslal rovněž 17. července 1920 dopis, kde vysvětluje potřebné úpravy opery pro německé publikum:

„[...] – Ich glaube aber, daß die Verbrennungsszene ganz gut als Schluß des I. Teiles paßt. – Nach den pathetischen Worten des Čaroskvoucí: „Vy tedy bez lítosti vraždíte, trháte, hltáte tvory boží atd.“ Dazu paßt dann Seite 286 des Klavierauszuges: „Marně skuhráš o duši svou, jejímž Bohem jediným byl břich atd.“ Ich sehe ja ein, daß bei Streichung des 2. Teiles viel schöne Musik verloren geht. – Aber dieser Teil ist mir unmöglich, weil er eine Glorifizierung des Krieges darstellt. Ich bin Pazifist durchaus! Auch Religionskriege flößen mir Abscheu ein. – Ob der Krieg gegen Deutsche geführt wird oder nicht, ist Nebensache. Krieg ist Krieg. Den Krieg besingen ist so wie die Pest besingen.

Nein, noch ärger! Für die Pest kann niemand, der Krieg aber ist ein Verbrechen beider Parteien. Beide haben unrecht, so ist es immer!

Ich würde es durchaus begreifen, daß Sie meinen Vorschlag ablehnen. Aber auch Sie verstehen gewiß, daß ich meinem Prinzip nicht untreu werden kann. In diesem Fall müßte ich eben von der Übersetzung zurücktreten.

Rein praktisch möchte ich zu bemerken geben, daß die Welt der Kriege satt ist und daß wohl kein Publikum der Welt einem Stück Beifall geben würde, das den Krieg verherrlicht. – Jedenfalls ist es in Deutschland so. – Eine französische Übersetzung kann möglicherweise anderen Standpunkt einnehmen.

Den ersten Teil möchte ich auch noch, falls es dazu kommt, durch kleine Textänderungen im Sinne dramatischer Logik ändern. – Nämlich so, daß Málinka von Anfang an, nicht nur zum Schein, dieselbe Stellung zu Brouček hat wie die Etherea. Also: sie stellt ihm nach. Auf Mazal ist sie nicht eifersüchtig, sondern verschmäht ihn. Um sich zu rächen, spricht Mazal zu Brouček in hypnotisierenden Worten, entrückt ihn auf den Mond – und was nun auf dem Mond geschieht, ist gewissermaßen die Rache Mazals und der mit ihm verbündeten Künstler. Also: Rache der Künstler am Philister.

Inzwischen gewinnt Mazal die Liebe der Málinka. Hier müßte eine kleine Handlung noch erfunden werden. Ebenso zum Schluß: Brouček ist durch den Traum so erschreckt, daß er selbst Málinka und Mazal, dem er ein großes Honorar für ein Bild bezahlt, vereinigt. Damit bekäme die Oper, wie mir scheint, eine gewisse Abrundung, die ihr heute noch fehlt[...]¹³

¹¹ Dopis je uložen v JA MZM, sig. B 1940.

¹² Hilmar, Ernst (ed.): *Leoš Janáček; Briefe an die Universal Edition*. Verlegt bei Hans Schneider, D 8132 Tutzing, 1988, s.151.

¹³ Dopis je uložen v JA MZM, sig. B 418.

Brodovi se patrně nepodařilo přesvědčit Janáčka o nutnosti tak radikálních změn a snad proto se dále překladem nezabýval. Hertzka ještě 21. prosince 1920 Janáčkovi napsal, že by si velmi přál překlad od Broda, ale že to není možné. Protože však bylo nezbytné překlad urychleně pořídit, Hertzka se otázal Janáčka, zda by souhlasil s tím, aby se tohoto úkolu zhostil Otto Sonnenfeld z Brna.¹⁴ Janáček v dopise z 24. prosince 1920 Univerzální edici oznámil, že se pokusí Brodovi napsat, aby nechal antimilitarismus stranou a *Broučka* přeložil.¹⁵ Zda skutečně Janáček znovu oslovil Broda nevíme, jelikož nám chybí jejich vzájemná korespondence od července 1920 do dubna 1921. Je také ovšem možné, že v té době prostě žádná nebyla. V každém případě 13. ledna 1921 oznámil Hertzka Janáčkovi, že začíná jednat se Sonnenfeldem.¹⁶ Ten se překladu skutečně ujal, jak to dokládá dopis z 28. února 1921.¹⁷ Sonnenfeld se v dopise z 6. března 1921 Janáčkovi omluvil, že nemůže jet do Prahy na premiéru [sic!] *Broučka* 16. března 1921, jelikož má ve Vídni domluvenou schůzku s Hertzkou.¹⁸ Představení však stejně nakonec odpadlo. To, že Sonnenfeld užil v dopise slovo premiéra je důkazem toho, jak intenzivně se o dění kolem *Broučka* ve skutečnosti zajímal.

Max Brod se stal o tři roky později autorem první janáčkovské monografie (vyšla roku 1924), kde pochopitelně věnoval jistý prostor také opeře *Výlety páně Broučkovy*. Ačkoliv Janáček v době jednání o překladu *Broučka* pro Universal Edition na Brodovy návrhy úpravy opery nepřistoupil, později mu patrně sdělil, že má v úmyslu dílo přepracovat, jak to dokládá pasáž v monografii věnovaná *Broučkovi*, kde se také Brod přiznává, že nenachází cestu k Janáčkovu humoru:

„[...]Předchází jí operní groteska „*Výlety páně Broučkovy*“. Lze na ně pohlížeti toliko jako na zajímavý experiment, přes mnohé krásné detaily. Pan Brouček jest postava výborně viděná Svatoplukem Čechem, postavička pražského šosáka, který jest domácím pánem třípatrového domu na Malé Straně, rád se dobře nají a napije, jinak je v podstatě dobromyslný, bojácný a choulostivý a takový, že všem veřejným věcem vyhýbá se na celé hony. Malý buržoa, který rád hloubá a pustí uzdu své vlastní obraznosti, ale nemá smyslu pro to, co mu chtějí vnutiti jini jako „umění“. Tedy pan Brouček dostane se jednou v opičce na měsíc, podruhé do husitské doby 15. století. Jeho dobrodružství nemají v sobě nic dramatického. Zvláště v prvním díle chybí podstatná podmínka jakéhokoli dramatu: protihra. V *Měsíčanech* chtěl napsat Svatopluk Čech satiru na světu vzdálené, hyperromantické umělce svojí generace. U srovnání s nimi reprezentuje pan Brouček vlastně ještě zdravý rozum. Ale poněvadž i on je viděn satiricky, neví člověk brzo pro samou satiru, koho se má držet. Groteska se dusí vlastní přemírou grotesknosti. Trochu lépe je tomu s druhým dílem této „bilogie“, kde Brouček je zobrazen jako úzkoprsý, zbabělý

¹⁴ Dopis je uložen v JA MZM, sig. D 955.

¹⁵ Kopie dopisu je uložena v JA MZM, sig. B 1945.

¹⁶ Dopis je uložen v JA MZM, sig. D 962.

¹⁷ Hilmar, Ernst (ed.): *Leoš Janáček; Briefe an die Universal Edition*. Verlegt bei Hans Schneider, D 8132 Tutzing, 1988, str.152.

¹⁸ Dopis je uložen v JA MZM, sig. D1173.

egoista proti husitským hrdinům, kteří umírají za svoji vlast a víru. Velmi pěkné jest, jak vyznívá celé dobrodružství. Brouček se probudí ze svého hrozného snu (odvleklí jej jako zběha na planoucí hranici) a v jeho vyprávění mísí se pyšné vychloubání s nepřekonatelnou bázlivostí. „S Žižkou jsem mluvil, s Rokycanou! Křížáky jsem mlátil, takto mlátil! Já silně pomohl osvobodit Prahu – ale neříkají to nikomu!“ – Přes mnohé skutečně vtipné detaily se podle mého citu ani v tomto druhém dílu děj dostatečně nerozvíjí. Pokud text (na němž pracovalo více rukou než prozrazuje klavírní výtah a tištěné libreto, věru až příliš mnoho rukou), pokud tedy text dovoluje, jest Janáčková hudba plna života a lehkého, veselého pohybu, a jest mistrným protikladem k tragickým a temným tónům „Její pastorkyně“. Zvláště krásná je předehra, v níž je podána měsíční noc na Hradčanech s chrámem a jeho náladou s jemnou vůní prostředí, – nálada, jež ovšem nalézá málo opory v opeře samotné, neboť i epizodiční milenci, kteří by mohli být nositeli této nálady, jsou traktováni příliš ironicky. Zastávám názor (snad kacířský), že tato ouvertura (str. 1–7 klavírního výtahu), spojená s finalem 1. dílu (str. 151–162), vybudovaným z týchž motivů, co do nálady příbuzná „Hradčanským písničkám“, měla by být provozována v síni koncertní. – Velmi výrazně jest dále líčena odhodlanost Husitů, jíti do boje a na smrt v plné oddanosti do vůle Boží. I zde osvobozuje se Janáček od veškeré tradice. Jest charakteristické, že k znázornění boje neužívá populární hymny Husitů „Ktož jste Bojovníci“, které užívají jiní, nýbrž postupuje podle svého vlastního vidění, nebo lépe řečeno, podle vlastní zvukové představy o oněch dávných dobách, a dává – důdový doprovod slavnostní cestě do kostela a válečnému chorálu (což je bezpochyby jediný případ v dějinách hudby). Mohutná gradace, v níž vystupňoval tuto podivnou kombinaci, ukazuje s dojemnou důrazností, že jde o povstání lidu selského, o elementární sílu, nikoli o diplomacii. – Kdyby „Brouček“ byl náležitě zkrácen, přičemž by musely zvláště odpadnouti literární diskuse dílu prvního a politicky-bohoslovné spory dílu druhého, zdá se mi, že by operní tvorba byla jím obohacena o dílo jediné svého druhu, rázu komicky groteskního, který jest beztoho tak vzácný. Janáček sám na podobnou úpravu pomýšlí.

Mám-li vůči „Broučkovi“ různé výhrady (což snad má příčinu v tom, že nenalézám pravou cestu k Janáčkovu humoru), v Káti Kabanové uznávám opět absolutní, dokonalé dílo, povznesené nad všechnu kritiku, dílo mistrovské[...]¹⁹

Tato Brodova výpověď je důležitým dokladem pochopení, respektive nepochopení způsobu Janáčkovy nazírání dramaturgické koncepce a příběhu v opeře. Pokud by Brod *Broučka* skutečně přeložil, byla by to další opera, která by vyzněla poněkud jinak, než jak zamýšlel autor. To je zřejmé z případu jiné „úsměvné opery“ – *Příhod lišky Bystroušky*, kdy Brod rovněž nemohl pochopit svým způsobem jednoduchou a typicky janáčkovskou dramaturgii opery, tolik vzdálenou dobovým danostem a tedy i Brodově chápání. Ironií je, že Janáčková radikální revize partitury provedená ve spolupráci s dirigentem brněnského nastudování

¹⁹ Brod, Max: Leoš Janáček. Život a dílo. Hudební matice Umělecké besedy, Praha 19924, s.40 – 41.

z roku 1926 Františkem Neumannem, vychází částečně právě z tolik skladatelem odmítaného Brodova návrhu. Janáček o revizi uvažoval patrně poté, co mu počátkem června roku 1924²⁰ Národní divadlo v Praze vrátilo jeho opis partitury opery. To dokládá také Brodův dopis Janáčkově z 13. června 1924, kde píše, že sice nesouhlasí s navrhovanými škrty, ale že je nutné vše prohodit osobně. Sděluje také, že na překlad *Broučka* by měl čas až v prosinci téhož roku.²¹ Janáčkův návrh škrťů zasláný Brodovi se bohužel nedochoval, ale jeho opis si Janáček nejspíš pořídil.²² Skladatel chtěl vyškrtnout celou velkou část prvního obrazu od úvodního výstupu Málinky a Mazala až k místu druhého vstupu Umělců. Dále vynechal závěr prvního dílu a až po Broučkovo volání o pomoc na počátku prvního jednání prvního dílu, hodlal přeskočit celou část odehrávající v královské klenotnici včetně výstupu Svatopluka Čecha. Ve druhém dějství vynechal celou oslavu vítězství až po Broučkovo upálení. Další významnou změnu Janáček navrhoval na samém konci opery, v místě, kde se Brouček chvástá před Würflem. Po tomto výstupu měl děj skočit na konec prvního dílu. Celá opera by tak končila idylickým zpěvem Málinky a Mazala. Pro Broda však byla patrně úprava především druhého dílu nedostačující, což vedlo k tomu, že se překlad opět nekonal. Po brněnské premiéře přepracovaného *Výletu pana Broučka do Měsíce* v intencích původního Brodova záměru se o novou verzi opět začala zajímat Universal Edition. Měla také zájem o to, aby tuto verzi přeložil Brod.²³ Ten však odmítl a doporučil místo sebe Františka Adlera.^{24,25} Universal Edition tuto alternativu odmítla a sdělila, že se obrátí na svého překladatele ve Vídni.²⁶ Tímto dopisem se uzavřela kapitola překladu *Výletů páně Broučkových* do německého jazyka za skladatelova života, která se začala psát před více jak osmi lety. Max Brod se k *Broučkovi* již nikdy nevrátil a opera se tak spolu s *Osudem* stala jedinými hudebně dramatickými díly skladatelova vrcholného období, která tento přední literát nepřeložil.

SUMMARY

Before finishing of still isolated *The Excursion of Mr. Brouček to the Moon* in January 1917 Max Brod sent to Janáček a suggestion of some improvements in the libretto. However at that time Brod knew just the text of the opera and not the music. Janáček did not accept his suggestion. There is no evidence in the sources that it was Brod who suggested adding of Svatopluk Čech character in the second version of the ending of the second act. The next contribution of Max Brod to the history of *The Excursions of Mr. Brouček* is from the beginning 1918. Jan Löwenbach asked him

20 Janáčkův dopis potvrzující příjem partitur z 26. června 1924 je uložen v JA MZM, sig. A 6973.

21 Dopis je uložen v JA MZM, sig. B 1212.

22 Janáčkův opis škrťů je uložen v JA MZM, sig. A 52.686.

23 Dopis ze 7. června 1926 je uložen v JA MZM, sig. D 1074.

24 Friedrich Adler (1857 – ?), autor *Poesie aus Böhmen*.

25 Dopis ze 7. července 1926 je uložen v JA MZM, sig. D 1077.

26 Dopis ze 17. července 1926 je uložen v JA MZM, sig. D 1078.

to translate the libretto of the whole bilogie for Drei Masken-Verlag publisher. Though Brod did not know the whole libretto he refused to translate it due to his busyness. A year later Brod refused to translate it from the same reason, after he was asked by Universal Edition Vienna. When in April 1919 provisional print of the vocal score was produced, Brod finally got to know the whole opera. Probably at the end of April he sent to Janáček his opinion, but only about the first part. Brod was not present at the first night of the opera in the Prague National Theatre on 23 April 1920, he saw the fifth repeat on 29 May 1920. Consecutively he informed Janáček of his feelings. He was captivated with the originality of Janáček's music, but as for the libretto he preferred the first part. As an avowed pacifist he resolutely rejected the Excursion of Mr. Brouček to the XVth century. In the following letter to Janáček Brod suggested some changes necessary for possible performances of the opera in German theatres. Janáček did not agree. Negotiation Brod – Janáček – Universal Edition came to a deadlock and that is why Otto Sonnenfeld was asked for the translation of the libretto. But later in 1924 Brod in his Janáček biography states, that Janáček was considering a revision of the opera. A broad revision was really made for the production in the National Theatre in Brno in 1926 when just the separate Excursion of Mr. Brouček to the Moon was performed. Changes were suggested by the conductor of the performance František Neumann with Janáček's agreement. It is interesting that these changes are quite similar to those suggested by Max Brod, including the conclusion of the first part of the opera with the end of the second part. For this version the Universal Edition again expressed its interest and Max Brod was once again asked for the translation. However he refused again and suggested František Adler instead of himself. Universal Edition did not agree with the suggestion and so The Excursion of Mr. Brouček remained for a long time without German translation.